

Waddeneilanden dreigen ten onder te gaan aan eigen succes

Frank Gersdorf

Vakantiegers denken dat het leven op de Waddeneilanden goed is, maar dat beeld heeft flinke nuancering. De inwoners van de vijf kleine gemeenten maken zich namelijk grote zorgen over hun toekomst. 'Wij hebben jonge mensen nodig, maar we kunnen ze niet huisvesten.'

De boot naar Vlieland komt aan. De mogelijkheden voor woningbouw op het eiland zijn beperkt door het grote aantal beschermde natuurgebieden.

In het kort

De Waddeneilanders maken zich grote zorgen over de leefbaarheid op hun eilanden.

Knelpunten zijn huisvesting, de scherpe kanten van het toerisme en ontgroening en vergrijzing.

Van het Rijk krijgen de vijf eilanden €15,5 mln aan regiodealsubsidies om hun problemen aan te pakken.

Burgemeester Michiel Schrier van Vlieland neemt de tijd voor een wandeling door het enige plaatsje op het eiland. Links en rechts groet hij enkele van de 1200 bewoners van de kleine gemeente. Aan de rand van de bebouwing komt hij zijn dochter Bente tegen, die de hond uitlaat, en als hij langs het sportcentrum Flidunen loopt, wijst hij naar een aanpalend dennenbosje.

'Dit is de enige plek waar wij nog kunnen bouwen', verzucht Schrier, een van de twee SP-burgemeesters in Nederland. 'Veel is het niet, maar dit is het enige stuk op het eiland dat geen Natura 2000 is.' Het dennenbosje ligt ingeklemd tussen het zwembad en de Waddenzee, is nog geen tien hectare groot en valt niet erg op.

Directeur Ate Dijkstra van Bouwbedrijf Tj. Dijkstra Vlieland, de grootste aannemer op het Waddeneiland, wist niet eens dat het geen beschermd natuurgebied is. 'Eigenlijk is alles op dit eiland dat nu niet bebouwd is Natura 2000', zegt Dijkstra in zijn kantoor op een mini-industrieterrein nog geen kilometer verderop. 'Voor nieuwbouw moeten we daarom altijd eerst iets slopen.' Aan de muur achter hem hangt een kaart van Vlieland met zo'n honderd vlaggetjes van opdrachten die het familiebedrijf ooit heeft uitgevoerd. 'De vlaggetjes staan voor nieuwbouwprojecten. Daar is dus eerst iets volledig gesloopt.'

Burgemeester Michiel Schrier van Vlieland: 'Voor jongeren is dit geen eiland meer waar zij kunnen wonen en een toekomst kunnen opbouwen.' Foto: Siese Veenstra voor het FD

Tal van problemen

Huisvesting is een enorm probleem op Vlieland. Niet dat van de ruim 200.000 toeristen die er jaarlijks komen, maar dat van jonge mensen en gezinnen die Vlieland graag een toekomst op het eiland zou willen bieden om de leefbaarheid overeind te houden. Die staat nu zwaar onder druk. Zo zwaar dat Vlieland en de vier andere Waddeneilanden, die met dezelfde problematiek worstelen, Den Haag om hulp hebben gevraagd.

Minister De Jonge van Volkshuisvesting keerde de Waddeneilanden in december €5 mln uit voor het versneld bouwen van 200 woningen. In februari schoof minister Bruins Slot van Binnenlandse Zaken de regio €15,5 mln toe, een subsidie uit haar regiodeal-programma. Noord-Holland en Friesland beloofden €9 mln vrij te maken en de eilanden zelf ook €9 mln, waardoor er de komende jaren €36 mln beschikbaar is om Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog leefbaar te houden voor de 24.000 inwoners.

In het dorp Den Burg, op het eiland Texel, wemelt het van de toeristen. Veel Texelaars zijn de overlast zat, zo bleek in 2019 uit een onderzoek. Foto: Siese Veenstra voor het FD

De miljoenen gaan niet alleen naar de woningbouw. Wonen is wel een groot probleem op de eilanden, maar zeker niet het enige. De eilanders maken zich evengoed zorgen over onderwijs, gezondheidszorg, de eenzijdigheid van de economie, bereikbaarheid en het toerisme – veruit de belangrijkste inkomstenbron. Het zijn allemaal complexe vraagstukken, die met elkaar samenhangen en waarvoor niet direct oplossingen zijn.

Die puzzel intrigeert ook Huis ten Bosch. Koning Willem-Alexander en koningin Máxima maken dinsdag en woensdag een tocht langs alle eilanden. Zij praten bijvoorbeeld op Texel over duurzaam ondernemen. Op Vlieland bezoeken zij een school en een zorgcentrum en laten zij zich door burgemeester Schrier bijpraten over de regiodeal. Op Terschelling en Ameland gaat het over de bereikbaarheid en enkele recente ongevallen op de Waddenzee. Op Schiermonnikoog bezoeken ze vijf monniken en de enige supermarkt, een Spar. Zij zullen er worden geconfronteerd met de ernst van de opgaven waarover de eilandbewoners zich het hoofd breken.

Zegen en vloek

Maar het koningspaar zal ongetwijfeld ook oog hebben voor alles dat de Waddeneilanden zo mateloos populair maakt bij toeristen: de uitgestrekte stranden, fraaie natuur, rust en knusse dorpjes. De eilanden zijn een topattractie, die momenteel zo'n drie miljoen bezoekers per jaar trekt. Maar het toerisme is zowel een zegen als een vloek: omdat het aantal bezoekers maar blijft toenemen, komt de leefbaarheid op de eilanden steeds meer in de verdrukking.

Zo wees een onderzoek op Texel in 2019 uit dat de helft van de 13.000 bewoners het zo wel genoeg vindt. Zij gaven aan hun auto niet meer te kunnen parkeren en last te hebben van het lawaai van jongeren en andere scherpe kanten van het massatoerisme. Hun schrikbeeld zijn Duitse Waddeneilanden als Norderney en Sylt. Daar hebben beton en hoogbouw het landschap ingrijpend veranderd en is het leven zo duur geworden dat eilandbewoners naar de wal zijn verhuisd.

'Dit was een belangrijk signaal', zegt de Texelse wethouder Rikus Kieft (GroenLinks) van economische zaken en toerisme in een strandpaviljoen in de altijd drukke badplaats De Koog. 'Het draagvlak voor het toerisme moeten we behouden, want het is de kurk waarop onze economie drijft. Dat wil je niet verspelen.'

Kieft zegt dat de gemeente ' bezig is met het zetten van eerste stappen van een uitvoeringsprogramma' en dat het wel tien jaar kan duren 'voordat we een model hebben gevonden voor een balans in het ecosysteem van economie, ecologie en Texelaars.' Hij denkt aan maatregelen als vergunningen voor verhuurders van fatbikes, een transferium voor auto's bij Den Helder en toegangskaartjes voor dagtoeristen – zoals in Venetië.

Maar komen die ingrepen dan nog wel op tijd? 'Dat weten we niet. Wat we wel weten, is dat we geen tweede Venetië, Giethoorn, Amsterdam, Barcelona of Spaanse eilanden willen worden.'

Het toerisme levert Texel zo'n €500 mln per jaar op. Twee andere bedrijfstakken zijn landbouw (€50 mln) en visserij (€25 mln). Maar ook die staan onder druk. In de haven van Oudeschild is het in ieder geval erg rustig, wat een gevolg kan zijn van de sanering van de Nederlandse kottervloot. Die raakt het eiland hard. Van de zeven kotters die er nu nog zijn, blijven er drie over: TX14, TX19 en TX36.

De gemeente zoekt naar alternatieven voor de lokale ondernemers. Een daarvan is kweekvis, geteeld in aquaria in een loods op een van de kaden. De haven zou ook weer tot leven kunnen worden gebracht met een aanlegplaats voor cruiseschepen. 'Maar dat willen we natuurlijk niet', zegt Marianne Langeveld, directeur van een luxe hotel in Eierland en voorzitter van het Texels Ondernemers Platform. 'Dat is helemaal geen goed idee.'

Woningen op de eilanden worden steeds vaker gekocht door mensen van het vasteland met een dikke portemonnee.

Overkanters

Het zijn niet alleen toeristen die graag de veerboot nemen. De eilanden zijn ook erg gewild bij mensen op het vasteland met een dikke portemonnee. Onder invloed van deze 'overkanters', die vaak al wat ouder zijn, zijn de huizenprijzen op de eilanden de afgelopen jaren geëxplodeerd. Drie van de vijf eilandgemeenten staan in de top 25 van dure gemeenten van De Hypotheker.

Op Vlieland, het 'yuppeneiland' dat sinds jaar en dag ook wel spottend 'Vliebiza' heet, zijn de gevolgen desastreus. Huizen zijn zeker voor starters niet meer te betalen. 'Als je kok bent in een restaurant en je vrouw werkt in de schoonmaak, dan is de kans dat je een koophuis kunt krijgen heel erg klein', zegt Schrier. 'Voor jongeren is dit geen eiland meer waar zij kunnen wonen en een toekomst kunnen opbouwen.'

Zelfs vakantiehuisjes zijn er heel duur geworden en komen buiten het bereik van mensen met een kleine beurs. Dit botst met het beleid dat de eilanden voor iedereen toegankelijk moeten zijn. Wie in mei in het duinhuisje Simmerdei wil verblijven, is €1545 kwijt voor zeven nachten. Ibiza is minder duur. De Amsterdamse eigenaar van het kleine, niet al te luxueuze onderkomen wil dat haar gasten zelf hun linnengoed meenemen. Niet handig op een eiland waar vakantiegangers hun auto op de wal moeten achterlaten.

Naast de invloed van kopers van het vasteland en het gebrek aan nieuwbouwkavels, jagen ook de hoge kosten van bouwmaterialen en arbeid de huizenprijzen de hoogte in. Aannemer Dijkstra heeft voor de aanvraag van de regiodeal uitgerekend dat het bouwen van een vrijstaand huis op Vlieland 27% duurder is dan de bouw van een vergelijkbare woning in Harlingen, het Friese havenstadje waar de veerboot aanlegt.

'Een kuub beton kost in Harlingen €100 en hier €375. Een betonwagen overvaren kost alleen al €950 extra', zegt Dijkstra. 'Mijn jongens wonen op twee na allemaal aan de wal. Hun overtocht, overnachtingen en maaltijden moeten we ook betalen.' Hun werkweek bestaat uit vier dagen van tien uur, wat een overnachting scheelt.

De oude school van Den Hoorn op Texel wordt gesloopt om plaats te maken voor woningbouw. Foto: Siese Veenstra voor het FD

Een van zijn projectleiders bivakkeert met zijn gezin in een studio op het eiland. 'Hij wil graag bij ons blijven, maar stelt als voorwaarde dat hij een geschikte woning kan kopen. Anders gaat hij terug naar Eindhoven, zegt hij.' De 33-jarige aannemer woont zelf met zijn gezin in een voormalige bed & breakfast op Vlieland die is omgebouwd tot accommodatie voor zijn bouwvakkers. 'Als we dit pand niet zakelijk hadden kunnen aankopen, had ik weer bij mijn ouders moeten gaan wonen.'

Dijkstra hoopt dat de eilanden een deel van de miljoenen uit de regiodeal voor de eilandbewoners kunnen inzetten voor het dempen van het prijsverschil met bouwen op het vasteland. De vijf gemeenten spreken de komende maanden met Den Haag af hoe zij de subsidiepot verdelen.

Kritische basis

Dat jongeren geen betaalbare huisvesting kunnen vinden, heeft gevolgen voor alles en iedereen op de eilanden. Horecabedrijven, scholen, zorginstellingen, de brandweer en reddingsmaatschappij KNRM worstelen allemaal met personeelstekorten. SnelStart, een groot Texels familiebedrijf dat boekhoudsoftware voor het mkb ontwikkelt, verhuisde vijf jaar geleden naar Alkmaar om gemakkelijker aan nieuwe mensen te kunnen komen.

Landbouw levert Texel jaarlijks €50 mln op, een tiende van wat het eiland verdient aan toerisme. Foto: Siese Veenstra voor het FD

In een hotel in Den Burg op Texel laat Pepijn Lijklema grafieken zien waaruit de ernst van de ontgroening, vergrijzing, arbeidsschaarste en braindrain blijkt. 'Alles is hier extreem', zegt Lijklema, een Fries die in 2008 met een afstudeeropdracht van de TU Delft naar het eiland kwam. 'Ik maak mij veel zorgen. Er is een kritische basis van jonge mensen die je moet hebben, anders vallen steeds meer voorzieningen weg.'

Lijklema richtte in 2015 een onderwijsbureau op, Texlabs, en zes jaar later Kenniswerkplaats Texel. Daar worden studenten van het vasteland begeleid bij het uitvoeren van onderzoeksopdrachten. Een deel van hen geeft aan op het eiland te willen blijven.

Een van de voorzieningen die in de knel komen, is het onderwijs.

De school De Jutter op Vlieland is enkele jaren geleden verhuisd naar een nieuw pand voor 150 leerlingen, maar in de klassen voor het basisonderwijs zitten nog maar 55 leerlingen en in die voor het voortgezet onderwijs 20. Voor leerlingen vanaf de vierde klas havo en vwo is er geen onderwijs. Zij moeten naar het vasteland. Ook dat weerhoudt jonge gezinnen ervan om zich op Vlieland te vestigen.

De directie van De Jutter zoekt naar maatwerkoplossingen en laat zich daarbij inspireren door de onderwijssystemen in Schotland en IJsland, die afgestemd zijn op de problematiek van eilanden. Het vinden van leraren is vanwege de kleine omvang van de school extra moeilijk. Voor het onderbrengen van tijdelijke leerkrachten van het vasteland heeft de school wel iets gevonden: in de achtertuin van de school komen twee tiny houses.

Tweehonderd meter verderop hoopt manager Tiny van der Hoek van het zorgwooncentrum De Ton met een onderwijs- en stageaanbod jonge medewerkers te kunnen aantrekken. Het zorgcentrum werd onlangs opgeleverd en kostte €17 mln. De woningbouwvereniging en de ouderenzorgorganisatie vonden de investering niet rendabel, waardoor de gemeente de kosten op zich moest nemen. 'Kun je nagaan wat dat met onze schuldquote doet', zegt burgemeester Schrier. 'Maar zo kan iedereen hier wel blijven wonen, van de wieg tot het graf.'

De huisjes voor de docenten en de oplossing waarbij de gemeente zelf weer een woningbedrijf begint, zijn voorbeelden van de creativiteit die eigen is aan eilandbewoners. 'Er is veel daadkracht op de eilanden', stelt Langeveld, de voorzitter van de Texelse ondernemersvereniging, zelf ook initiatiefnemer van een onderwijsproject, de Texel Academy. 'We zijn van nature gewend om onze eigen broek op te houden. Dat is de eilandcultuur. Je hebt ook geen andere keuze.'

De Waddeneilanden zijn onder andere geliefd vanwege hun uitgestrekte stranden.